

ნ ი ა ე | კ ა ნ ი ა ე

**გოგინათი სპარსული ნასესხობის შესახებ
საიათნოვას ქართულ ლექსებში**

ქართული აშუღური პოეზიის მამამთავარი საიათნოვა ლექსებს წერდა სომხურად, აზერბაიჯანულად და ქართულად. პოეტის ქართული ლექსები ყურადღებას იპყრობს აღმოსავლური ლექსიკის სიუხვით. ჩვენ დავინტერესდით მათი სპარსული ნასესხობანით.

ქართული ენის ლექსიკურ ფონდში დალექილია როგორც ძველი, ისე საშუალო და ახალი სპარსული ლექსიკა.

ახალი სპარსული ლექსიკა, ძირითადად, ორ დიდ ნაკადად არის შემოსული ქართულში, პირველად — XII, ხოლო მეორედ — XVI-XVIII საუკუნეებში.

პირველი ნაკადის სპარსული ნასესხობანი, ძირითადად, წერილობითი გზით არის შემოსული ქართულში, მეორისა კი, როგორც წერილობითი, ისე პირდაპირი კავშირების საშუალებით.

თუ პირველი ნაკადის სპარსული ნასესხობანი შესწავლილია ქართველ მეცნიერთა მიერ, მეორე ნაკადისა, რომელსაც მიეკუთვნება საიათნოვას ქართული ლექსების სპარსული ნასესხობანი, შესწავლას მოითხოვს.

საქართველოში საიათნოვას ქართული ლექსები სამჯერ არის გამოცემული. პირველად იგი 1918 წელს გამოაქვეყნა იოსებ გრიშაშვილმა, მეორედ, 1963 წელს — ალექსანდრე ბარამიძემ, ხოლო მესამედ — 2005 წელს (სომხურ-აზერბაიჯანული ლექსების თარგმანებთან ერთად) — ზეზუა მედულაშვილმა. სამივე გამოცემას თან ერთვის ლექსიკონი.

აღვნიშნავთ, რომ ლექსიკონებში ლექსიკური ერთეულები, გამონაკლისთა გარდა, წარმომავლობის მითითების გარეშეა განმარტებული.

საიათნოვას, ყველაზე დიდი რაოდენობით, ლექსები დაწერილი აქვს აზერბაიჯანულად, შემდეგ სომხურად და მერე ქართულად. საიათნოვას ქართულ ლექსებში, არის როგორც სპარსული, ისე სომხური და თურქულ-აზერბაიჯანული ლექსიკა, რომელთაგან ყველას — სპარსული სჭარბობს.

პოეტის ქართულ ლექსებში, რომელთა რაოდენობა 33-მდეა, ხოლო ტაეპთა რიცხვი — 1600, აღმოჩნდა 200-მდე სპარსული ლექსიკური ერთეული. ნასესხობათა ზოგადი სურათი ასეთია:

ა) ლექსიკურ ერთეულთა დიდი ნაწილი მოდის ახალსპარსულ ნასესხობათა მეორე ნაკადზე (ფიანდაზი, ზარი, თალარი...);

ბ) ნასესხობანი არის როგორც უშუალო სპარსული (ზარფუში, ზირანდაზი, ყალამქარი...), ისე არაბულ-სპარსული (ასლი, ებტიარი, ხუმარი...) წარმომავლობის;

გ) გვხვდება თურქულ-სპარსული წარმომავლობის ნასესხობანი (მარალი, ქანდირბაზი, ყაისი);

დ) ნასესხობათა დიდი ნაწილი დამკვიდრებულია ქართულ ენაში, მაგრამ არის მცირე ნაწილი (თოვბა, იხტიარი, ჯალალი...), რომელიც დღეს დავიწყებას არის მიცემული;

ე) გვხვდება ნასესხობანი, რომლებსაც დღეს თავდაპირველი მნიშვნელობა დაკარგული აქვს (ასლი, ოქმი...);

ვ) გვხვდება ტაბები, რომლებშიც თითქმის ყველა სიტყვა სპარსულია ან საერთოდ აღმოსავლური წარმომავლობის (“ღიბისა ლობდანო, ბაზაზიანო, სირმა-აბრეშუმო, ყაზაზიანო“...).

ამჯერად ჩვენი ყურადღება მიიპყრო ნასესხობათა იმ ნაწილმა, რომელიც დავიწყებას არის მიცემული (**ავაზი, ზარგარი, ზარი, ზარუზარბაზი, ზირანდაზი, თობა, თოუზი, ისტიარი, ლანგი, მარალი, მარდი, მაჩა, ნამარდი, ნაყაში, ნაყში, ნეი, რაზი, ფანოსი, ქანდირბაზი, ყაისი, ჩარყადი, ხარა, ჭალალი და ჰამა**), ან დავიწყებას გადაარჩენილია, მაგრამ დაკარგული აქვს თავისი პირვანდელი მნიშვნელობა (**ასლი, ოქმი**).

მასალას განვიხილავთ ანბანის რიგის მიხედვით:

ავაზი

“ბალი ბულბულით ავსილა,

ვარდს **ავაზი** არ აკლია (საიათნოვა, 2005, გვ. 35).

ჩვენთვის საინტერესო ლექსიკური ერთეული საიათნოვას მხოლოდ ერთ ლექსიკონშია განმარტებული: **ავაზი** — სპარს. ხმა, ხმიანობა, სიმღერა, გალობა /აქ იგულისხმება — ბულბულის გალობა/ (საიათნოვა, 2005). განმარტებულია იგი სწორად და ასევე სწორად არის მითითებული მისი სპარსული წარმომავლობა.

ავაზი სპარსულად იწერება და იკითხება ასე — آواز [avbz].

ასლი

ასლი — “ნამდვილი“ (ი. გრიშაშვილი, 1997).

თავდაპირველად **ასლს** სალიტერატურო ქართულში **ნამდვილის** მნიშვნელობა ჰქონდა (ქეგლ, 1950-1964), ამჟამად მას — დედნის პირის მნიშვნელობა აქვს (ქეგლ, 1986).

ასლი არაბულ-სპარსული ლექსემა — اسل [asl], რომლის მნიშვნელობები: 1. ძირი; 2. საფუძველი; 3. დასაწყისი; 4. პრინციპი; 5. წარმომავლობა; 4. ორიგინალი... (არაბულ-სპარსული ლექსიკონი, 1375; ი. რუბინჩიკი, 1983).

საიათნოვას ლექსიდან ჩანს, რომ თავდაპირველად **ასლს** ჰქონია **დედნის** და არა **დედნის პირის** მნიშვნელობა.

ზარგარი

“შენთვის ოქროს მძივს დავეძებ,

ვერ ვშოულობ **ზარგარშია**“ (საიათნოვა, 1918, გვ. 103).

ზარგარი საიათნოვას სამივე ლექსიკონში ერთნაირად არის განმარტებული — ოქრომჭედელი (საიათნოვა, 1918; 1963, 2005).

ზარგარი ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვისა და ფონეტიკური სახის მქონე სპარსული წრმოქმნილი სიტყვაა, რომლის პირველი ელემენტი — ز (zar) — ოქრო, მეორე — ხელობის მაწარმოებელი სუფიქსი — گر (gar). მთლიანობაში — ოქრომჭედელი (ი. რუბინჩიკი, 1983).

ზარი

“მე ხონთქარი ვიყავ, ჯარი დავკარგე,

სოვდაგარი ვიყავ, **ზარი** დავკარგე“ (საიათნოვა, 1918, გვ. 104).

ზარი საიათნოვას პირველ და მეორე გამოცემის ლექსიკონებში განმარტებულია ერთნაირად — ოქრომკედი (საიათნოვა, 1918; 1963). მესამე გამოცემაში კი განმარტებულია ასე — ოქრო და სწორად არის მითითებული მისი სპარსული წარმომავლობაც (საიათნოვა, 2005).

ზარი — სპარსულად იწერება და იკითხება ასე — ჯ[zar] და ნიშნავს არა ოქრომკედს, არამედ ოქროს. როგორც ეს განმარტებულია საიათნოვას მესამე გამოცემაში.

მართალია, **ზარი** სპარსულად კი ნიშნავს **ოქროს**, მაგრამ მოცემულ კონტექსტში იგი შეიძლება **ოქრომკედის** მნიშვნელობით იხმარებოდეს, როგორც ეს განმარტებულია საიათნოვას პირველსა და მეორე გამოცემებში.

ზარუზარბაბი

“შენთვის კაცი მიგზავნია შინდის ყალამქარისათვის, შინდის ყალამქარს დავეძებ **ზარუ-ზარბაბ-ზარისათვის**“ (საიათნოვა, 1918, გვ. 103).

ზარუზარბაბი განმარტებულია საიათნოვას მხოლოდ მესამე გამოცემის ლექსიკონში — ოქრომკედით მოსირმული ძვირფასი ფარჩა (საიათნოვა, 2005).

ზარუზარბაბი ოთხ კომპონენტიანი სპარსული კომპოზიტი: **ზარ** + **უ** + **ზარ** + **უ** + **ბაბ**, სადაც **ზარ** ნიშნავს ოქროს (ز) [zar], **უ** არის **ვა** // **ა** კავშირის ფონეტიკურად სახეცვლილი ფორმა (v [va/o]), ხოლო **ბაბ** ასევე ფონეტიკურად ოდნავ სახეცვლილი **ფორმა**— **افتن** [bɒftan]— “ქსოვა“ ზმნის აწმყო დროის ფუძისა — **اف** [ɒf].

ზარუზარბაბი სწორად არის განმარტებული. აღვნიშნავთ, რომ ასეთი სახის კომპოზიტი, არც სპარსულსა და არც ქართულში, არ დასტურდება.

ზირანდაზი

“უცხოოდ ხარობს ასამანი, ძილს სარაზი არ აკლია, წმინდა სანთლები შამდანში, **ზირანდაზი** არ აკლია“.

(საიათნოვა, 1918, გვ. 110).

ზირანდაზი სამივე გამოცემაში თითქმის ერთნაირად არის განმარტებული: ბაწია ორხუა, ძირგასაშლელი, ქვეშაფენი (საიათნოვა, 1918; 1963); ქვეშაფენი ნოზი, ფიანდაზი, ხალიჩა (საიათნოვა, 2005).

ზირანდაზი სპარსული თხზული სიტყვაა — **زورانداز** [zorɒndɒz]. მისი მნიშვნელობებია: საფენი; ხალიჩა; 2. ტილოს ნაჭერი, ხალიჩაზე ან მის ქვეშ დასაფენი; 3. ლეიბი (ი. რუბინიჩი, 1983).

კომპოზიტის შემადგენელი ელემენტებია: **ჯ** [zor] — ძირი, ქვედა, ქვემო(თ) და **აზ** [andɒz]— **اندختن** [andɒxtɒn] — “დაგდება“, “გადაგდება“ ზმნის აწმყო დროის ფუძე.

ქართული **ზირანდაზი** მომდინარეა სპარსული ლექსიკური ერთეულიდან — **زورانداز** [zorɒndɒz].

თობა

“არ მიყვარს ორგული იარი, ნაფიცი მითქვამს **თობა!**“ (საიათნოვა, 2005, გვ. 45).

თობა — უარი, ჯმნა, უარობა, ხელისაღება. ამბობენ: დღეიდან მე **თობას** ვკრავ და პაპიროსს აღარ მოვწევო. ან ღვინოს არ დავლევო და სხვ. (საიათნოვა, 1997).

თობა საიათნოვას მესამე გამოცემაშია მხოლოდ განმარტებული, შემდეგი სახით: — აზერბ. “**თოვბა**“ — აღთქმა, ფიცი, დაპირება (საიათნოვა, 2005).

სიტყვა სწორად არის განმარტებული, მაგრამ არასწორად არის მითითებული მისი წარმომავლობა. **თობა** არაბული წარმოშობის ლექსიკური ერთეულია, რომელიც შესულია სხვა ენებშიც, მათ შორის სპარსულსა და თურქულ-აზერბაიჯანულშიც.

არაბულად და სპარსულად **თობა** იკითხება და იწერება ასე **توب** (tavba) და **توبا** [touba/e/]. მისი მნიშვნელობაა – მონანიება; აღთქმა (ხ. ბარანოვი, 1957; ი. რუბინჩიკი, 1983), საიდანაც მიღებული ჩანს **თობა** (თოუბე → თობე → თობა).

მართალია, **თობა** არაბული ლექსიკური ერთეულია, მაგრამ რამდენადაც იგი ადრეულ ქართულ წერილობით ძეგლებში არ დასტურდება, იმ არაბულ-სპარსულ ნასესხობებს უნდა მივაკუთვნოთ, რომლებიც XVI საუკუნის შემდეგ, სპარსულის გზით, შემოვიდა ქართულ ენაში.

თოუზი

“ტანტი-**თოუზი** ინდის მეფის განა შენია“ (საიათნოვა, 2005, გვ. 42).

თოუზი — მეფეთა დასაჯდომელი (საიათნოვა, 1918; 1963).

საიათნოვას მესამე გამოცემის ლექსიკონში **თოუზი** შეტანილი არ არის.

თოუზი არაბულიდან მომდინარე ლექსიკური ერთეულია, რომელიც შესულია სპარსულ ენაშიც. არაბულ-სპარსულად იგი იწერება და იკითხება ასე — **توبوس** [tbvus], მისი მნიშვნელობაა — ფარშევანგი (ხ. ბარანოვი, 1957; ი. რუბინჩიკი, 1983).

ტანტი-**თოუზი** უძვირფასესი ქვებით მოოჭვილი ინდოეთის სამეფო ტანტის სახელწოდებაა.

ისტარი

“არ გეწყინოს, ჩემო კარგო, შენს **ისტარზედ** გამოდი“ (საიათნოვა, 1918, გვ. 111).

ისტარი განმარტებული არ არის საიათნოვას ლექსიკონებში.

ისტარი არაბული წარმოშობის სიტყვაა, რომელიც შესულია სპარსულ ენაში. იწერება და იკითხება ასე: **استار** (extībr). მისი მნიშვნელობებია: 1. უფლება; 2. ნება; თავდაჭერილობა; 3. არჩევანი... (ხ. ბარანოვი, 1957; ი. რუბინჩიკი, 1983).

ე. ი. შენს **ისტარზე** გამოდი ნიშნავს — შენს **ნებაზე** გამოდი. ამ სიტყვას

ლანგი

“ნომალდსავით ზღვათა შუა **ლანგი** გაქვს“ (საიათნოვა, 2005, გვ. 48).

ლანგი — ლუზა (საიათნოვა, 2005).

ლანგი არც ერთ ენაში არ ნიშნავს **ლუზას**, მაგრამ სპარსულში ლუზას ნიშნავს ფონეტიკურად მასთან ახლოს მყოფი სიტყვა — **لنگر** [langar]. თუ ლანგში მართლა ლუზა იგულისხმება, მაშინ გამოდის, რომ სპარსული **ლანგარ**-ი ქართულში **ლანგ**-ის სახით შემოსულა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ სპარსულ ენაში არის ლექსიკური ერთეული **لنگ** (leng), მისი მნიშვნელობაა — ფეხი; სადგომი (ი. რუბინჩიკი, 1983), რომელიც როგორც ფონეტიკურად, ისე სემანტიკურად ახლოს დგას ტექსტის შინაარსთან და არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ ეს სიტყვა წარმოადგენდეს ნასესხობას.

მარალი

“ერთი სიტყვა ქართული მაქვს, ცოტა ხანს კარზედ გამოდი,

შველი ხარ თუ ჭეირანი, **მარალი** ხარ, დაგინახო“ (საიათნოვა, 1918, გვ. 111).

მარალი — ჭეირანი (საიათნოვა, 1918; 1963); ირემი (საიათნოვა, 2005).

მარალი — ანალოგიური ფონეტიკური სახისა და სემანტიკური დატვირთვის მქონე თურქული წარმოშობის ლექსიკური ერთეულია, რომელიც შესულია სპარსულ ენაში. სპარსულად იგი იწერება და იკითხება ასე — مار [marɒ] (დეჰზოდა, 1372).

მარდი

“ვაი, თუ ერთი რიგი ნარდი გასწიო,

მარდი მოჰკლა და ნამარდი გასწიო (საიათნოვა, 1918).

მარდი განმარტებულია საიათნოვას მხოლოდ მესამე გამოცემაში, შემდეგი სახით: ჯომარდი, ვაჟკაცი, კაცური კაცი, ნამარდის /იხ./ ანტიპოდი (საიათნოვა, 2005).

მარდი სპარსული სიტყვა. იგი იწერება და იკითხება ასე — مار [marɒ], მისი მნიშვნელობაა — კაცი.

სპარსულ ენაში არის აბსტრაქტულობის მაწარმოებელი სუფიქსი ð [i], რომელსაც თუ დავუმატებთ არსებით სახელ “**მარდ**“-ს, მივიღებთ აბსტრაქტულ სახელს — “**კაცობა**”.

ამ შემთხვევაში სწორედ აბსტრაქტულ სახელთან უნდა გვკონდეს საქმე (**მარდი** მოკლა ანუ **კაცობა** მოკლა...)

მარა

“სამართალი მიყავ, ხელმწიფე ხარო,

მთელი საქართველოს გულისა ხარო!

ძოგი მეუბნება: შენ **მარა** ხარო...

ძოგიც უმატებს: მყრალი ჭა ხარო!

შევიძლიან გამიწყრე თუ მახარო! (საიათნოვა, 1918, გვ. 123).

მარახარ — ჭაკი სახელდარი (საიათნოვა, 1918; 1963); *სპარს.* ჭაკი ვირი (საიათნოვა, 2005).

სპარსულ ენაში არის ლექსემა მაჯა [mâča/e/] — დედალი (იხმარება ვირთან მიმართებაში — ماچا خر // غاچا // خر mača/e/olâg // [mâča/e/ xar //xarmâče//] — დედალი ვირი; აგრეთვე, იხმარება ძალღთან მიმართებაშიც მაჯა سا (mâčasag) // ماچا سا (sagmâča) (დეჰზოდა, 1372).

სტროფის მესამე ტაეტი შეიძლება ორნაირად გავიგოთ, ერთი — როგორც ეს ესმით საიათნოვას ლექსების გამომცემლებს — ლეონ მელიქსელებესა და ზეზვა მელულაშვილს — “ზოგი მეუბნება: შენ **მარა ხარო**“ ანუ — შენ **დედალო ვირო**... მეორე გაგება კი ასეთი იქნება — ზოგი მეუბნება: შენ **მარა** ხარო — **დედალი** ხარო (იგულისხმება დედალი ვირი). სხვა შემთხვევაში, ზმნის ამოვარდნის ნიშნად, ტირე უნდა ყოფილიყო “შენ“-ს მერე “შენ — მარახარო”.

ნამარდი

“ვაი, თუ ერთი რიგი ნარდი გასწიო,

ნარდი მოჰკლა და **ნამარდი** გასწიო (საიათნოვა, 1918).

ნამარდი — არაკაცი, უღირსი (საიათნოვა, 1918, 1963).

ანალოგიური ფონეტიკური სახით სპარსულ ენაში არის წარმოქმნილი სიტყვა — نامرد [nâmarɒ]. მისი მნიშვნელობებია: არაკაცი; მხალისი; უვარგისი... (ი. რუბინიჩი, 1983).

სიტყვის პირველი ელემენტია უარყოფის მაწარმოებელი პრეფიქსი **ნ** (**nā**) – **არ**, **არა**, მეორე – **مرد** [mard] – კაცი. სიტყვასიტყვით – არაკაცი.

ამ შემთხვევაშიც, მსგავსად **მარდისა**, - **ი** აბსტრაქტულობის მაწარმოებელი სუფიქსია. სიტყვის განმარტებაც ასეთი იქნება – “**არაკაცობა**“. ტექსტიც ამას გვკარნახობს – “ნარდი მოკლა და **ნამარდი** გასწიო“, ე. ი. **არაკაცობა** გასწიო. სიტყვაც ამ მნიშვნელობით უნდა იყოს განმარტებული.

ნაყაში

“შენს სახეს ვერ გადმოსწერს მხატვარი,

ინდოეთის ყალამის **ნაყაში** ხარ“

ნაყაში – მხატვარი; ზოგჯერ ნახატის, ნაყმის მნიშვნელობითაც გვხვდება (საიათნოვა, 1918, გვ. 113).

სიტყვა სწორად არის განმარტებული.

ნაყაში არაბული წარმომავლობის სიტყვაა, რომელიც შესულია სხვა აღმოსავლურ ენებში, მათ შორის სპარსულში. იგი იწერება და იკითხება ასე – **نقاش** (nakas). მისი მნიშვნელობაა – მხატვარი.

ნაყში

ნაყში ნახატი, ნაქარგი, ნახში (საიათნოვა, 1918, გვ. 113).

ნაყში ანალოგიური ფონეტიკური და სემანტიკური დატვირთვის მქონე არაბულ-სპარსული ლექსიკური ერთეულია, რომელიც არაბულ-სპარსულად იწერება და იკითხება ასე – **نقش** [naks].

ნეი

“**ნეისა** ქამანჩისათვის, დაულ-ყავალიასათვისა“ (საიათნოვა, 2005).

ნეი – სპარს. ლერწამი. ლერწმის სტირიო, სალამური (საიათნოვა, 2005, გვ. 35).

ნეი სპარსული წარმომავლობის სიტყვაა, იგი ფორმით **ნა** ჯერ კიდევ “ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება: “მელნად ვინმარე გიშრის ტბა და კალმად — მე **ნა** რხეული“ (შ. რუსთველი, 1966, გვ. 4/3).

ნეი სპარსულ ნასესხობას წარმოადგენს. სპარსულად იგი იწერება და იკითხება ასე: **ني** // **ن** [nē//nēi] 1. ლერწამი, 2. სალამური (ი. რუბინიჩი, 1983).

ის, რომ **ნეი** (ლერწამი) “ვეფხისტყაოსანში“ **ნა** ფორმით არის მოცემული და არა **ნეი**-თ, გვაფიქრებინებს მის მეორად ნასესხობაზე.

რაზი

“უცხოდ ხარობს ასამანი, პირსა **რაზი** არ აკლია“ (საიათნოვა, 2005, გვ. 35).

რაზი – მირონის სურნელი (საიათნოვა, 1918; 1963); სპარს. ფერი, ფერადოვნება; კმაყოფილება, მოწონება (საიათნოვა, 2005).

საიათნოვას ლექსების 2005 წლის გამოცემაში მითითებულია, რომ **რაზი** არის სპარსული სიტყვა. ზუსტი იქნება ვთქვათ, რომ რაზი არის არაბულ-სპარსული სიტყვა, რადგან იგი არაბული წარმოშობისაა. არაბულ-სპარსულად **რაზი** იწერება და იკითხება ასე: **الرازي** // **رازي** [alrāzi//rāzi] მისი მნიშვნელობებია: 1. კმაყოფილი; 2. თანახმა (არაბულ-სპარსული ლექსიკონი, 1375; ი. რუბინიჩი, 1983).

“პირსა **რაზი** არ აკლია“, ანუ პირს **კმაყოფილება** არ აკლია.

ოქმი

“ინდის ხელმწიფისგან **ოქმი** მოუვა“ (საიათნოვა, 1918).

ოქმი — ბრძანება, ფირმანი, მიწერილობა (საიათნოვა, 2005).

ოქმი — (არაბ.) 1. საბუთი, რომელშიც აღწერილია კრების, სხდომის, დაკითხვის მსვლელობა... (ქეგელ, 1986).

ოქმი არაბული წარმოშობის ლექსემაა, რომელიც შესულია სხვა აღმოსავლურ ენებში, მათ შორის სპარსულშიც, არაბულ-სპარსულად იწერება და იკითხება ასე — **حکم** [hokm]. მისი მნიშვნელობებია: 1. განაჩენი; 2. ბრძანება... (ხ. ბარანოვი 1957; ი. რუბინჩიკი, 1983).

ამ ლექსიკურ ერთეულს თანამედროვე ქართულ ენაში თავისი მნიშვნელობა დაკარგული აქვს, ნაცვლად **დედნისა**, ნიშნავს **დედნის პირს**.

ფანოსი

“ბნელში ანათებ, როგორც **ფანოსი**“ (საიათნოვა, 1918).

ფანოსი — ლიფლიფი (ლიფლიფი — фонарь); ფანოსი — ზღვის კანდელი — маяк (საიათნოვა, 1918).

ფანოსი ანალოგიური მნიშვნელობის მქონე სპარსულიდან მომდინარე ტერმინია. იგი სპარსულად იწერება და იკითხება ასე — **فانوس** [fānūs].

ქანდირბაზი

“მეიდანნი გამართულა, ქანდირბაზი არ აკლია“ (საიათნოვა, 2005, გვ. 35).

ქანდირბაზი — საბელზე მოთამაშე ჯამბაზი — акробат, მუშაითი... (საიათნოვა, 1918).

ქანდირბაზი — თურქ. სპარს. ჰაერში გაჭიმულ თოკზე მოთამაშე ჯამბაზი (საიათნოვა, 2005).

როგორც ლექსიკონშია მითითებული, **ქანდირბაზი** ანალოგიური მნიშვნელობის მქონე თურქულ-სპარსული ჰიბრიდული კომპოზიცია, რომლის პირველი კომპონენტიცაა თურქ. Kendir, სპარს. **گندیر** [qandir] — თოკი და სპარს. **باز** (bāz) — **بختان** [bāxtān] — “თამაში“ ზმნის აწმყო დროის ფუძე, რომელიც არის მეორე კომპონენტი რთული სიტყვისა, მაგალითად, **ყომარბაზი** (ყომარის მოთამაშე).

ყაისი

“ტანთ გიხდება საწვიმარი ღაისი, —

ალვის ხეს მოუსხამს ატამ-**ყაისი**“ (საიათნოვა, 2005).

ყაისი არის ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვის მქონე თურქული წარმომავლობის სიტყვა, რომელიც შესულია სპარსულ ენაშიც. სპარსულად იწერება და იკითხება ასე — **كيسی** [keisi].

ჩარყადი

“თავს დაგიბურავს **ჩარყათი**, ქვემოთ დაღალი გიხდება“ (საიათნოვა, 2005).

ჩარყათი — თავშალი, მანდილი, თავსახვევი (საიათნოვა, 2005).

ჩარყათი არის ანალოგიური მნიშვნელობის მქონე სპარსული წარმოშობის სიტყვა, რომელიც შესულია სხვა აღმოსავლურ ენებშიც მათ შორის არაბულშიც. სპარსულ-არაბულად იწერება და იკითხება ასე — **چارقد** [čārkad].

چارقد [čārkad]-ი კომპოზიცია და შედგება ორი წევრისგან: **چار** // **قهقهه** [čār//čāhār] — ოთხი და **قد** [kad] — 1. აღნაგობა, 2. ზომა (ი. რუბინჩიკი, 1983).

ხარა

“შენ, სახელმწიფო გვირგვინო, ჩემი თავი არაშია!

დიახ, მეტათ მორთული ხარ დიბაშია, **ხარაშია!**“ (საიათნოვა, 2005, გვ.

43).

ხარა — აბრეშუმის ფართალი, რომელსაც სხვადასხვა ფერი დაჰკრავს (საიათნოვა, 1918); აბრეშუმის უსახო ქსოვილი (საიათნოვა, 2005).

ხარა — ნაქსოვია ერთი (ს.ს. ორბელიანი, 1993).

ხარა — აბრეშუმის ნაქსოვი. ტალღებიანი, უსახოდ (დ. ჩუბინაშვილი, 1984).

ხარა არის ანალოგიური ფონეტიკური სახისა და შინაარსის მქონე სპარსულიდან მომდინარე ლექსიკური ერთეული. სპარსულად იგი იწერება და იკითხება ასე — خا [XABE]. მისი მნიშვნელობა — აბრეშუმის ქსოვილის სახეობა (მოინი, 1382); ზომიერ ფერის მოშარიშურე ქსოვილის სახეობა (ი. რუბინჩიკი, 1983).

ჭალალი

“რა იქნება დამიძახო, ჰალალი ხარ, დაგინახო,

რა იაყუთი, აღმასი, რა ლალი ხარ, დაგინახო,

მეშინიან დამიჭირო, **ჭალალი** ხარ დაგინახო,

ბულბული ვარ, ვარდს დავეძებ, ალალი ხარ, დაგინახო“

(საიათნოვა, 1918, გვ. 111).

იოსებ გრიშაშვილისთვის **ჭალალის** მნიშვნელობა გაურკვეველია, იგი კითხვის ნიშნებით განმარტავს ამ სიტყვას: **ჭალალი** — შემოქმედი (?); მეამბოხე (?) საშინელი (?) (საიათნოვა, 1918).

ზ. მედულაშვილისთვის კი ამ ლექსიკურ ერთეულთან დაკავშირებით კითხვის ნიშნები არ არსებობს და ასე განმარტავს: **ჭალალი** — ავაზაკი, მძარცველი, ყაჩაღი (საიათნოვა, 2005).

ჭალალი არაბული წარმოშობის ლექსიკური ერთეულია და ნიშნავს ბრწყინვალეობას, სიდიადეს... (ხ. ბარანოვი, 1957). იგი ანალოგიურ მნიშვნელობით არის შესული სხვა აღმოსავლურ ენებში, მათ შორის სპარსულში.

ჩვენში ეჭვს ბადებს **ჭალალის** საიათნოვას ლექსიკონებისეული განმარტებანი (“მძარცველი”, “ყაჩაღი” “საშინელი”(?)...), რადგან ლექსში ლირიკული გმირი მხოლოდ დადებით კონტექსტშია მოხსენიებული: “ჰალალი ხარ”, “რა ლალი ხარ”, “ალალი ხარ”... **ჭალალიც**, თავისი არაბულ-სპარსული მნიშვნელობით (**ბრწყინვალეობა**), მათ სემანტიკურ რიგში უნდა განვიხილოთ.

ჰამა

ჰამა — მაგრამ (საიათნოვა, 1918).

ჰამა სწორად არის განმარტებული. იგი მომდინარეა არაბულ-სპარსული კავშირიდან — Ḥ (amm), რომლის მნიშვნელობაა — მაგრამ, სადაც თავკიდური **ჰ** - ქართულ ნიდაგზე ჩანს განვითარებული.

ამგვარად, აქ წარმოდგენილი **26** ნასესხობიდან, **14** არის უშუალოდ სპარსული წარმომავლობის (ავაზი, ზარგარი, ზარუზარბაბი, ზარი, ზირანდაზი, ლანგი, მარდი, მაჩა, ნეი, ნამარდი, რაზი, ფანოსი, ჩარყადი, ხარა), **9** — არაბულ-სპარსული — (ასლი, თობა, თოუზი, იხტიარი, ნაყაში, ნაყში, ოქმი, ჰალალი, ჰამა) ხოლო **3** — თურქულ-სპარსული (მარალი, ქანდირბაზი, ყაისი).

ნასესხობათაგან ორ ლექსიკურ ერთეულს დაკარგული აქვს თავისი პირვანდელი მნიშვნელობა (ასლი, ოქმი).

აღნიშნული სიტყვები გარკვეული ფონეტიკური და სემანტიკური ცვლილებებით არის შემოსული ქართულ ენაში.

მართალია, არაბული ლექსიკური ერთეულები არაბული წარმოშობისაა, მაგრამ რამდენადაც ისინი ადრეულ ქართულ წერილობით ძეგლებში არ დასტურდება, იმ არაბულ-სპარსულ ნასესხობას უნდა მივაკუთვნოთ, რომლებიც XVI საუკუნის შემდეგ, სპარსულის გზით, შემოვიდა ქართულ ენაში.

საიათნოვას ქართული ლექსების სპარსული ნასესხობანი იმიტაც არის საინტერესო, რომ პოეტი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მაშინ, როცა მჭიდრო იყო ქართულ-სპარსული ენობრივი კონტაქტები და ბევრი მათგანი პირვანდელი ფორმითა და შინაარსით არის შემონახული პოეტის ლექსებში.

დამოწმებული ლიტერატურა

არაბულ-სპარსული ლექსიკონი 1375 — فرهنگ دانشگاهی (عربی - فارسی)، ترجمه المنجد الابجدی، تهران

დ. ბაგრატიონი, 1985 — დ. ბაგრატიონი, იადიგარ დაუდი, გამოსაცემად მოამზადა ლადო კოტეტიშვილმა, თბ., 1985.

ხ. ბარანოვი, 1957 — Баранов. Х., Арабско-русский словарь, Москва, 1957.

ი. რუბინჩიკი, 1983 — Персидско-русский словарь, под редакцией Ю. Рубинчика, Москва, 1983.

ი. გრიშაშვილი, 1997 — იოსებ გრიშაშვილი, “ქალაქური ლექსიკონი“, საარქივო მასალაზე დაყრდნობით გამოაქვეყნა რუსულდან კუსრაშვილმა, თბ., 1997.

დეჰხოდა, 1372 — علی اکبر دهخدا، لغت نامه فارسی، تهران

მოინი, 1382 — فرهنگ فارسی معین، تهران

ს.ს. ორბელიანი, 1993 - ს.ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, II, თბ., 1993.

შ. რუსთაველი, 1966 - შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, თბ. 1966.

საიათნოვა, 1918 — იოსებ გრიშაშვილი, საიათნოვა, თბ., 1918.

საიათნოვა, 1963 — საიათნოვა, ქართული ლექსები, ირაკლი აბაშიძისა და ალექსანდრე ბარამიძის გამოცემა, თბ., 1963.

საიათნოვა, 2005 — საიათნოვა, კრებული შეადგინა, სამივე ენაზე ტექსტების რედაქცია გასწია, სომხური და აზერბაიჯანული ლექსები ქართულად თარგმნა წინათქმა და ლექსიკონი დაურთო ზევზა მედულაშვილმა, თბ., 2005.

ქ ე გ ლ, 1983 — ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1983.

დ. ჩუბინაშვილი, 1984 — დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.

NOMADI BARTAIA

**ABOUT SOME PERSIAN LOANWORDS
IN GEORGIAN RHYMES OF SAYAT-NOVA**

The father of the Georgian oriental (ashugh) poetry Sayat-Nova wrote in Armenian, Azerbaijanian and Georgian languages. Georgian rhymes of the poet attracted attention with the abundance of the Oriental lexicology. We got interested in its Persian loanwords, mainly in the smallest part of the loanwords which either have already been forgotten (*avazi, zargari, zari, zaruzarbabi, zirandazi, toba, touzi, ixtiari, langi, marali, mardi, maèa, namardi, naqaši, naqši, nei, razi, fanosi, qandirbazi, qeisi, èarqadi, xara, jalali, hama*), or has its original meaning lost (*asli, okmi*).

The loanwords entered into the Georgian language with different kinds of phonetic and semantic changes.